

ביאור שיטות הראשונים בסוגית "מעביר דרך עליו"

אריאל רוזנברג

א. הסוגיה
ב. שיטת רש"י
ג. שיטת תוספות
ד. שיטות אחרות

א. הסוגיה

בגמ' בדף ח' ע"ב מובאת הסוגיה הבאה:

אדם עומד על האסקופה נוטל מבעה"ב ונותן לו נוטל מעני ונותן לו... אמר מר ובלבד שלא יטול מבעל הבית ונותן לעני, מעני ונותן לבעל הבית - ואם נטל ונתן - שלושתן פטורים.

שואלת הגמ': "לימא תהוי תיובתא דרבא: דאמר רבא - המעביר חפץ מתחילת ד' לסוף ד' ברשות הרבים אע"פ שהעבירו דרך עליו - חייב", ועונה הגמ' "התם (במקרה של רבא) לא נח, הכא (במקרה של מר) נח".

ישנן כמה אפשרויות להבין את מהלך הגמ' ואת נושא הדיון בגמ'.

ב. שיטת רש"י

רש"י מבין שנושא הדיון בגמ' הוא מתי מעבר חפץ במקום פטור יוצר סיבת פטור לאדם המעביר.

מהלך הגמ' ע"פ רש"י: מר אומר - מעביר חפץ דרך מקום פטור, החפץ מוגדר מונח במקום פטור והאדם המעביר יהיה פטור מהעברה. מקשה הגמרא על רבא שאמר שמעביר חפץ דרך מקום פטור יהיה חייב, שלכאורה הוא סותר את דברי מר? עונה הגמ': במקרה של רבא - החפץ לא נח במקום פטור ואילו במקרה של מר - החפץ נח במקום פטור.

ברש"י ישנן שתי הבנות מה יוצר מונחות במקום פטור:

1. הבנה פשוטה - החפץ משנה מקומו ונכנס לתוך הרשות שבה האדם נמצא - כך שהאדם והחפץ יחדיו באותה רשות, וזו המציאות שבה דבר מר ולכן יהיה פטור¹.

2. הבנה ע"פ תוס' רא"ש (ערובין דף לג ע"א) - "...החפץ נגרר אחר המקום שרגלי האדם עומדות" וכיון שרגלי האדם במקום פטור גם החפץ נחשב מונח במקום פטור ואפילו ידו והחפץ ברה"ר² - ולכן לשיטת מר, שרגליו עומדות על האסקופה שהיא מקום פטור נחשב

¹ המשנה ברורה (או"ח שמו"ק ו' ושער הציון ו) מבין שרש"י מדבר "שהגיע החפץ נגדו נעשה כמו שהניח שם מעט" - נגדו - לרשותו, וכן המהרש"א (ח ע"ב ד"ה לימא") שפירש את רש"י כתוס' שנגדו היינו לרשותו.

² תוס' רא"ש מחזיר אותנו להגדרת מונחות חפץ (סוגיה דף ג ע"א "גופו נייח ידו לא נייח" - ולכאורה סובר כשיטת

החפץ מונח במקום פטור, ואילו אצל רבא - רגלי האדם נצבות ברה"ר וכיון "שהחפץ נגזר אחר מקום שרגלי האדם עמדות" אז החפץ נחשב עובר ברה"ר ולא מונח במקום פטור.

ג. שיטת תוספות

התוס' (ח ע"ב ד"ה לימא תהוי) מקשים על רש"י שתי קושיות³, ומעמידים את נושא הגמ' באופן שונה לגמרי: הנושא ע"פ תוס' [בדעת הר"ח] - מתי נבחין בהפסק ברציפות העברת חפץ ממקום למקום שייצור פטור מחמת מנוחה והפסק במקום פטור או מחמת הפסק בהעברת ד' אמות.

מהלך הגמ' ע"פ תוס': במקרה של מר - מעבר החפץ כנגד גוף האדם יוצרת מנוחות והפסקה בהעברה, ונמצא שבמקרה שיעביר ד' אמות כנגד גופו יחשב כהפסק ויהיה פטור. מקשה מכך הגמרא על רבא - שהרי במקרה של רבא מעביר חפץ נגד גופו - חייב, והרי כשהחפץ מגיע כנגד גוף האדם זה יחשב הפסקה, וצריך להיפטר כדבר מר שהגדיר מעבר כנגד גוף האדם כמנוחה והפסקה, ומדוע במקרה של רבא יתחייב? עונה הגמ': במקרה של רבא - המעבר כנגד גופו אינה פגיעה ברציפות ההעברה, ולכן יתחייב, לעומת המקרה של מר ששם היתה הפסקה במעבר לאסקופה וממנה⁴.

הרא"ש שם שהגדרת מנוחות חפץ היא היכן שרגליו נחות - עיין רא"ש ג ע"א ד"ה "בטא מיניה רב..."). אפשר אולי להבין שיטה זו בדעת רש"י גם מסתימת דברי המשנה ברורה (שמו ס"ק ו) - "מיד שהגיע החפץ נגדו נעשה כמו שהניח שם מעט" - אולי ענין נגדו - עם רגליו, ולא הוסיף כמהרש"א (ח ע"ב בד"ה "תוס' ד"ה לימא") - נגדו ברשותו.

³ מקשה התוס' (ח ע"ב ד"ה לימא תהוי): 1. אם נושא הגמ' בהבנת רבא מדבר על העברת חפץ במקום פטור עלינו להקשות על רבנן (ה ע"ב) במוציא דרך סטיו שמחייבים שם והם המקור לדעה זו ולא להקשות רק על רבא. 2. בערובין (צח ע"ב) במקרה שאדם עומד ברה"י ומטלטל ברה"ר, אומרת המשנה: "ובלבד שלא יוציא חוץ לד"א", מדייקת הגמ' - "הא הוציא חייב חטאת", ושם נאמר שזה מסייע לרבא במעביר דרך עליו שחייב, ולפי פירוש רש"י שמעביר דרך עליו - מדבר על העברה דרך מקום פטור, מה הקשר בין המקרה שם בגמ' להעברה במקום פטור, והרי שם הגמ' לא דברה על העברה במקום פטור אלא במקרה פשוט של טלטול ברה"ר בעודו עומד ברה"י. תירוצים על קושיות תוס': על הקושיה הראשונה - מתרץ הר"ן בחידושו (דף ח ע"ב ד"ה "אע"פ שהעבירו דרך עליו") - מקרה זה אינו דופה למקרה בדף ה ע"ב, שכאן ברבא לא היתה העברת ד"א בחיוב ואילו שם היתה הוצאה ממילא, ואין הכרח לומר ששיטות רבא ורבנן דומות.

לר"ן ישנו עוד תירוצו, שאפילו לבן עזאי שפטר בהעברה דרך סטיו - במקרה של רבא יחייב - ולכן אין דמיון בין הדעות במקרים אלו. הפנ"י (ח' ע"ב ד"ה "תוס' לימא תהוי...") מתרץ שרבא אינו כרבנן, שרבא מדבר על מקרה שלא היה במשקן ואין דרך הוצאה בכך, מול רבנן (שם) שמדברים על מקרה שנמצא במשקן. על הקושיה השניה - מתרץ רש"י (ערובין צט ע"ב ד"ה הא הוציא) אפשר שבאמת המקרה שם הוא טלטול במקום פטור.

⁴ הקושיות על רש"י אינן קשות על התוס' (בהבנת הר"ח): 1. אין דמיון בין סוגייתנו למעביר דרך סטיו, ששם הדין היה על מעבר דרך מקום פטור, ואצלנו הדין הוא על הפסק ברציפות ההעברה. 2. במקרה בערובין (צח ע"ב) שעומד

לפי הבנה זו לא ברורה תשובת הגמ', מבאר המהרש"א (ח ע"ב ד"ה תוס' ד"ה לימא) את תירוץ הגמ' ע"פ תוס': החפץ נחשב מונח במקום פטור "כיון שהאדם נח על האסקופה שהוא מקום פטור והחפץ משבא כנגדו במקום פטור מקרי שפיר נח ומה שאין כן בההיא דרבא...", שלשיטת רבא, האדם והחפץ אינם באותה רשות ולכן החפץ אינו נחשב מונח במקום פטור. הבנת המהרש"א מאחדת בין רש"י (בהבנה הראשונה לעיל) לבין תוס' - במסקנה ההלכתית בסוגייתנו, שהרי שניהם שוים בהגדרה - מונחות במקום פטור נוצרת בשעה שהאדם והחפץ נמצאים במקום פטור ואפילו אם החפץ בתנועה. כך גם למד המשנה ברורה בהבנת הגמ' (שמו, ס"ק ו, שער הציון ס"ק ו): "...דכיון שהוא בעצמו עומד ונייח במקום פטור, מיד שהגיע החפץ נגדו נעשה כמו שהניח שם מעט...".⁵ יוצא מכאן שרש"י ותוס' הגיעו לאותה מסקנה הלכתית בדרכים שונות: רש"י דרך הגדרת מונחות במקום פטור, מול תוס' שחיפש הגדרת יצירת הפסק בהעברת חפץ.

ד. שיטות אחרות

לעומת הגדרתו של המשנה ברורה (בדעת רש"י ותוס') מצאנו עוד שתי הגדרות שונות - לענין מונחות חפץ:

1. הראב"ד על הרמב"ם (הלכות שבת פ' יב הלכה יד) - מגדיר מונחות חפץ בהשהיית ידו מעט ברשות.
2. תוס' רי"ד (ח ע"ב ד"ה "אם נשא ונתן שלושתן פטורין", בסוף דבריו) שמגדיר מונחות חפץ רק אם החפץ מונח ממש על קרקע הרשות.⁶

אדם ברה"י ומטלטל ברה"ר אם הוציא חוץ לד"א חייב וזה מסייע לרבא שסובר שאם יש רציפות בהעברה יתחייב אפילו כשאינו באותה רשות.

⁵ הבנה זו של המשנה ברורה, שהגדרת מונחות היא הבאת חפץ לרשות האדם, צריכה עיון בסוגיה בדף ג, ששם מוגדרת הנחה ביתר פירוט.

⁶ הבנות אלו אינן יכולות להאמר ברש"י, כיון שרש"י אומר (דף ט ע"א ד"ה "הכא נח"): "במקום פטור ביד העומד על האסקופה", שמדגיש שזה ביד העומד ולא על קרקע הרשות, וכן אינו מזכיר ענין ההיתר ידו ע"מ שיתחייב.